

**Uitreiking van de Orde van de Vlaamse Leeuw
aan Hubert van Herreweghen
te Gent op 29 juni 2003**

**Toespraak door prof. Matthias E. Storme
Voorzitter van de Orde van de Vlaamse Leeuw**

Hoogedelgestreng Heer Minister in onze Vlaamse regering,
Hoogedelgestreng Heer eerste schepen van de stad in wiens huis wij te gast zijn,
Hooggeachte Heer en Mevrouw Van Herreweghen,
en eerdere dragers van de Orde van de Vlaamse Leeuw,
Hoogedelgestreng dames en heren vertegenwoordigers en voortrekkers, denkers en doeners,
Waarde landgenoten uit Noord- en Zuid-Nederland !

De Orde van de Vlaamse leeuw wordt toegekend ter erkenning van verdiensten in verband met :

- een consequente en kordate houding in de sociale en culturele ontvoogding van de Vlaamse gemeenschap;
- prestaties die de integratie van de Nederlanden bevorderen;
- acties en initiatieven met het oog op de uitstraling van de Nederlandse taal en cultuur.

Deze Orde wordt vandaag voor de 21^e maal uitgereikt. Op de 20^e uitreiking, vorig jaar, las ik U voor uit de vertolking die Hubert van Herreweghen maakte van het gedicht Moeder Vlaanderen van Liliane Wouters. Ik wist toen nog niet dat wij hem vandaag de orde zouden toekennen, maar zijn naam lag toen reeds op onze lippen.

Met deze uitreiking openen wij tevens de zogenaamde Elfdaagse, de aanloop naar de elfde juli die onze nationale feestdag is, tot spijt van wie 't nog steeds benijdt. Besloten werd, van hogerhand, om deze elfdaagse dit jaar voor het eerst te thematiseren, en meer bepaald in het teken van de dichtkunst te zetten. Om minstens drie redenen ben ik met dit thema gelukkig, en deze redenen spelen voor mij voluit bij de dichtkunst van de gelauwerde vandaag.

Op de eerste plaats is de dichtkunst een kunst waarin onze cultuur, en dat is de Nederlandse - die wij beleven in zijn zuidelijke variant -, onbetwist wel op de allereerste rang staat, en dit niet slechts in een gouden eeuw, maar nu reeds vele eeuwen lang. Méér dan

in andere literaire genres hebben we dichters die zich met de groten uit andere talen kunnen meten. Het is dan ook erg zinvol om onze Zuid- en Noord-Nederlandse dichtkunst uit heden én verleden meer bekendheid te geven in de wereld, en ik hoop dat de inspanningen daartoe in de komende jaren zullen worden opgevoerd. Ik hoop ook dat deze promotie niet beperkt blijft tot dichters die omwille van politieke correctheid of andere modieuze stromingen bij sommigen goed “in de markt” liggen.

De dichtkunst bijzonder onder de aandacht brengen in de loop naar een Vlaams-nationale feestdag moge daarbij voor sommigen een vloek zijn, voor mij is ze veeleer een aanleiding om precies te wijzen op de verhouding tussen een dichter en zijn volk.

De dichter overstijgt de onmiddellijke ervaring van zijn volk om doorheen reflectie, bezinning, zingeving, deze te verdichten tot een gedicht. Veel van die ervaring betreft natuurlijk universeel menselijke themata, van lief en leed, leven en dood. Die themata worden echter steeds ervaren in een particuliere omgeving, in particuliere verbanden, in een particuliere gemeenschap. Een dichtkunst die zich daaraan geheel zou onttrekken, zou snel ijl worden, omdat dat universele an sich misschien de hoogste laag vormt, maar toch maar dikte krijgt door de particuliere ervaring, zoals die van generatie op generatie wordt doorgegeven. Want, zoals Anton van Wilderode dichtte:

*"De stem die ik ternauwernood vernam
alsof zij uit een ander tijdperk kwam
vervoerde weerloos mij naar een verleden
waarin de wortel zit waaruit ik stam."*

(Toegift)

Hubert van Herreweghen moge dan al geen dichter van strijddichten zijn, zoals van Wilderode mede was, maar zijn werk vertolkt evenzeer de eigenheden van zijn land, en daarin heel in het bijzonder Brabant, en nog meer Brussel en het Pajottenland, en van de geschiedenis van het volk waartoe hij behoort. Zoals andere grote dichters is het hem dan ook niet te min om zijn gave van het woord aan te bieden aan zijn volk.

Dichtte Hölderlin niet over de taak van de dichter:

*“Doch uns gebührt es
Unter Gottes Gewittern,
Mit entblößtem Haupte zu stehen,*

*Des Vaters Strahl, ihn selbst
Mit eigener Hand zu fassen
Und dem Volk ins Lied gehüllt
Die himmlische Gaabe zu reichen”*

Vertaald:

*“En toch past het ons, onder Gods onweer
met ontbloot hoofd te staan,
De straal van de vader eigenhandig te vatten
En de hemelse gave, gehuld in het lied,
Aan te bieden aan het volk”.*

De ervaring vertolken, verdichten, is ook zin stichten. Een dichter toont met woorden wat anderen voor hen misschien diffuus voelden, maar niet konden uitspreken; zij stichten nieuwe zinnen en daarmee nieuwe zin. “*Was bleibt aber, stiften die Dichter*” luidt de slotzin van Hölderlins gedicht “*Andenken*”.

Andenken was ook het woord dat Heidegger¹ gebruikte voor een denken dat tegengesteld is aan het wegdenkende denken. Het wegdenkende denken is het zuiver rationele, technische denken, dat blijft staan bij het bevattelijke. Het aandenkende denken, dat aandacht geeft aan mensen en dingen, denkt ook aan wat ons overstijgt: *Andacht* betekent niet voor niets in het Duits ook vroomheid of gebed. Hubert van Herreweghen moge ons misschien doen wegdromen bij het lezen van zijn gedichten, zijn werk getuigt des te meer van het aandenkende denken.

En wanneer datgene wat ons overstijgt ook het hogere kan worden genoemd, dan lees ik in het gedicht “De bron op de berg”. Het tekent daarmee tegelijk ook de bescheidenheid van de dichter en zijn aandacht voor de “bronnen”:

*Eenvoudigen wij, hoog van geboorte
Op de berg waar bronnen springen.
Hou je dan hoog en buk je, hoor je,
Nooit anders dan voor hogere dingen.
(...)*

¹ die het gedicht van Hölderlin bespreekt in *Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*, Klostermann Frankfurt a.M. 1951, 75 v.

(Hubert van Herreweghen, uit: *Kortwoonst in de heuvels*)

In zijn laudatio daarnet heeft Gaston Durnez een schitterende zin uitgesproken in verband met de rol die dichters hebben gespeeld in de Vlaamse ontvoogding:

“onze dichters hebben ons uit het ongerijmde gehaald”.

Een volk zonder dichters leeft in het ongerijmde, een volk waarvan de ervaring niet in rijm en ritme is verdicht, blijft een verarmd volk, wat zijn andere rijkdommen ook moge zijn. Minstens in die zin kan men ook vandaag nog zeggen : de taal is gans het volk.

In velerlei zin dreigen wij vandaag terug in het ongerijmde terecht te komen, of zijn we er reeds in terechtgekomen, en probeert Hubert van Herreweghen ons uit het ongerijmde te houden.

1° In een eerste zin gaat het om de bedreigingen voor het Nederlands, de taal waarin wij wonen : de taalverloedering, de slordigheid, ook het functieverlies door verengelsing van straatbeeld of wetenschap. Het publiek hier vandaag aanwezig kent het probleem en is er gevoelig voor; ik hoef er hier niet verder over uit te weiden. Daartegenover staat de zorg en virtuositeit van de dichter, de rijkdom van woord en klank, waarbij zoveel oude Nederlandse woorden een nieuwe kans krijgen.

*"Paden lopen door de tijd
Tot nu mensen ze vermoorden
En verstikken met beton
Zo doen ze het ook met woorden."*

(Hubert van Herreweghen, "Paden")

2° Wij dreigen ook in het ongerijmde terecht te komen door de overdaad aan taal, de overdaad aan woorden. In een tijd waarin er veeleer miljoenen woorden teveel worden gesproken² dan één te weinig is de spaarzaamheid van de dichter een groot goed, de spaarzaamheid waarmee elk woord gewikt en gewogen wordt vooraleer het een plaats kan krijgen in het gedicht.

² *Now that millions of words are each second spoken
I wonder why God ever wanted it broken
That wonderful silence that must have been heard
Before the beginning when he spoke the word*
(John O'Mill)

Teveel woorden versmachtten ook de waarheid. Hubert van Herreweghen houdt ook niet zo van de “grote woorden”, naar Marsman laat hij "alles wat tot u komt onder grote en oorlogszuchtige namen buiten uw raam in de regen staan"³.

Nochtans, wanneer hij in 1956 een bloemlezing uitgeeft van het werk van Albrecht Rodenbach, dan begint deze met het gedicht “Waarheid” dat eindigt :

*“Ja zing en dicht – maar steeds
Beheerse waarheid, in het vroedend voorhoofd
Gerust en kalm gedregen, Dicht en Zang”*

(“Waarheid”, 1877)

In zijn eigen vers "Waarheid" klinkt het dan weer:

*"Verstil in ons, rumoerige dagen,
Bezink tot op de boom,
Om wat waar was op te dragen
Tot de waarheid van de droom”*

("uit: Karakol)

Zoals taal waarheid kan brengen kan ze ook leugen brengen. Zoals Jan Engelman dichtte in het vers "*Favete linguis*" - mijn vertaling: let op uw taal - :

"Met lege woorden wordt de ziel vermoord". Ik heb dit gedicht hier al eerder voorgelezen en houd het daarom vandaag bij een ander gedicht van Jan Engelman, de

Ballade van de waarheid.

*“Wanneer de waarheid niet meer wordt gezeid,
Gelijkt de ziel een landschap zonder regen:
De grond versmacht, de bloei is voor de tijd
Verdord, verschrompeld en de lucht staat tegen.
(...)*

³ H. Marsman, "De grijsaard en de jongeling".

*De leugen zit te troon en heeft de straat,
Zij grijnst ons langs de vertrouwde wegen,
De leugen ranselt Waarheid in' t gelaat –
Maar leugen staat de Nederlander tegen”.*

Deze ballade is geschreven tijdens de tweede wereldoorlog, maar dat betekent natuurlijk niet dat enkel dan de leugen regeerde, dat enkel dan met lege woorden de ziel werd vermoord. Bij Hubert van Herreweghen vinden we ook de boosheid om de vernielingen van de oorlog - de bekende Ballade van de dertien gezellen, en recent in zijn laatste bundel Kortwoonst in de Heuvels onder meer in het gedicht "Akkerman", maar vaker nog een boosheid om de vernielingen in vreedstijd, de vernieling van stad en platteland, de vergiftiging van onze bronnen. En bronnen moet hier enerzijds letterlijk worden genomen, maar daarnaast ook in andere betekenissen. Die andere betekenissen hangen samen met de derde en vierde vorm van het ongerijmde.

3° De derde vorm waarmee wij in het ongerijmde komen is het weren van de zingeving. De dichter houdt ons ook uit het ongerijmde door de tekens te zien die verwijzen naar onze bronnen, naar wat ons overstijgt, naar een zin of betekenis. Er zijn natuurlijk ook dichters die ons absoluut in het ongerijmde willen krijgen, die geen kosmos, geen orde, geen bezielde schepping erkennen. Het nihilisme - de afwijzing van rijm of rede - woekert hevig vandaag⁴.

Hubert van Herreweghen wil wel oog hebben voor de "heilige tekens "wel zien, wil wel "geloven in het verband":

*"Binnenkort ben ik uitgewreven,
Een heilicht, een misverstand,
Maar even, nog tijdens het leven,
Met oog, huid, oor hand,*

⁴ Het woord rijm betekent ook zin of rede. Hannah Arendt spreekt in *The Burden of Our Time* (een boek dat later werd herwerkt tot het meer bekende *The Origins of Totalitarianism*) over het nihilisme van de moderne mens en zijn rancune. Hij is rancuneus omdat hij zijn grenzen niet kan aanvaarden, omdat hij eigenlijk zijn eigen schepper zou willen zijn : *"Modern man has come to resent everything, even his own existence - to resent the very fact that he is not the creator of the universe and himself. in this fundamental resentment, he refuses to see rhyme or reason in the given world. (...) The alternative for this resentment; which is the psychological basis of contemporary nihilism, would be a fundamental gratitude for the few elementary things that are invariably given us, such as life itself, the existence of man and the world. (...) insight into the tremendous bliss that man was created with the power of recreation, that not a single man but Men inhabit the earth"*.⁴ Dit alternatief voor het ongerijmde nihilisme is in het werk van Hubert van Herreweghen manifest aanwezig.

*Voel ik een ander ding beven
Boven en naast mijn verstand.
In water, in licht en zand,
Staan hiërogliefen geschreven
In vriendschap daarmee wil ik leven
En geloven in het verband."*

("Tak", ook gepubliceerd onder de titel "Rouw")

Op de zondag die we vandaag zijn kunnen we het ook zeggen met de verzen van Anton van Wilderode:

*De laatste dag de zevende is heilig,
is voorbestemd om de verworven orde
zonder verwondering gewoon te worden,
is met gevoelens van geluk bezonnen
vooruitzien naar de tekens van de toekomst.
Naar Vlaanderen nog ver maar al begonnen.*

(De zeven dagen)

De namen van Hubert van Herrewegen en Anton van Wilderode horen, hoewel er ook grote verschillen zijn, toch in dit opzicht in één rij samen met een reeks andere Vlaamse dichters die vooral gemeen hebben dat zij niet behoren tot het cirkeltje van literatoren die in de media opgehemeld worden, maar tot die traditie die men veeleer probeert dood te zwijgen. En de reden daarvoor is niet mindere kwaliteit of gebrek aan zeggingskracht. Hoe meer men voor het ongerijmde kiest, hoe groter de kans dat men opgehemeld wordt door de links-liberale *Zeitgeist*. Deze tweedeling werd goed aangegeven in een bijdrage van Kees Fens uit 1987, bij de dood van een andere grote Vlaamse dichter die voor mij in dezelfde rij thuishoort, Pieter Buckinx. Ik kan het dan ook niet laten U te herinneren aan een gedicht van zijn hand, een van de meest pregnante gedichten ooit over ons land geschreven :

*"Leer mij dit land beminnen of verachten,
Lijn trotse torens waar de herfst in klaagt,
Mijn kathedralen, ruïnen, heuvelen en grachten,
Mijn golvend zeeschuim waar de wind in jaagt.*

*O land van zon en storm, waar de onterfden dwalen,
Melaats en uitgehold, verzuurd van wrok en spijt.
De wolken drijven toe, ik zie Gods schaduw dalen
Over mijn somber land dat in de nacht verglijdt.*

*Maar door de wortelgrond van onze nederlagen
En door het striemend zeer dat ons de roede slaat,
Breekt altijd weer opnieuw het onvergankelijk zaad:
Het donker smeulend vuur dat 't leven nooit verraadt”*

4° Tenslotte zijn we ook in een vierde en meest letterlijke zin veelal in het ongerijmde terechtgekomen, doordat heel veel aaneenrijgingen van woorden zonder maat of rijm ook als dichtkunst moeten doorgaan, ook als ze dat maar zelden zijn. Om Schopenhauer te parafaseren: Paul van Ostayen had nog maar pas aangetoond dat onberijmde zinnen niet altijd een ongedicht zijn, en soms ook een groot gedicht kunnen vormen, of al het ongedichte begon zich te verstoppen in het onberijmde om te pretenderen toch gedicht te zijn⁵.

Een van de redenen waarom Van Herreweghen niet modieus is, is dat hij zagezegd een klassiek dichter is. En tegenover klassieke dichtkunst wordt dan "hedendaagse dichtkunst" geplaatst. Maar zoals nog een andere grote Vlaamse dichter die wij te vroeg verloren, Herwig Hensen, het zei : "*Een hedendaagse dichtkunst ? Die bestaat niet, er is de dichtkunst van altijd, van de Grieken tot nu, en dat is geen kunst die naar een vorm zoekt, want vorm en inhoud (of boodschap) zijn onafscheidelijk*"

Hubert van Herreweghen dichtte over de onafscheidelijkheid van vorm en boodschap in het ambacht het gedicht "Kruik":

*“Ik vond een vorm die velen vonden,
vuur heeft met klei een ruimte omwonden,
een wand uit leem van akkerland.
Zijn volte, een kei, vulde mijn hand.
Het water vond hem om te drinken
Verzadiging tot het verzinken.*

En mij werd geen berouw gezonden

⁵ De boutade van Schopenhauer luidt dat Kant nog maar pas had aangetoond dat het duistere niet altijd zinloos is, of filosofen die enkel zinloze dingen te vertellen hadden hielden zich in duisterheid.

*Dit keer om de vreugd te verminken.
Gelest mag ik uw lof verkonden;
De booglijn van uw buik gaat klinken
Tot aan uw lip in holte en rondte.
Leegte laat schoonheid ongeschonden"*

(uit : Aardewerk)

Natuurlijk is elke dichtkunst getekend door zijn tijd en omgeving, maar tegelijk overstijgt ze die. Om ze te kunnen overstijgen moet ze wortels hebben in de aarde. Een dichtkunst met wortels in de aarde en het hoofd in de wolken is een dichtkunst van altijd. Oordeel maar zelf bij het horen van het "Lied van de gemsbok", door Hubert van Herreweghen gecomponeerd op de wapenspreuk "*Hauteur n'est souche*"

*"Hoogte is geen zate,
geen staak,
geen stobbe of wortelstol,
geen hut van riet en biezen.
Droge krok.
Hoogte is adem tot de nok.
Long.
Duizeling en sprong,
rots en ruimte voor de bok.
Kiest gij dan grotten voor uw botten,
vraagt gij 't jok,
ik wil geen dak, ik kan niet kiezen,
laat me hopen,
laat me lopen,
ik sla wind en weder open,
ik ga niet op stok."*

(uit : Karakol)

Om al deze redenen waarom U ons uit het ongerijmde houdt, is het dan ook met groot genoegen dat wij U de Orde van de Vlaamse Leeuw toekennen en dat ik U nu het hieraan verbonden zilveren plaketaf overhandig.